ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук,
професора *Макарової Олени Павлівни*
на дисертацію *Мішури Максима Віталійовича*
«КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Актуальність дослідження теми «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом» зумовлена тим, що корупція залишається однією з найбільш небезпечних загроз належному функціонуванню органів державної влади та місцевого самоврядування, утвердженню принципу верховенства права й забезпеченню довіри суспільства до державних інституцій. Одним із її проявів є зловживання впливом, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 369-2 КК України. Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану, євроінтеграційних процесів та необхідності виконання Україною міжнародних антикорупційних зобов'язань. Про практичну значущість дослідження свідчить істотне зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 369-2 КК України, з 193 у 2020 році до 1211 у 2025 році. Водночас законодавча конструкція цього кримінального правопорушення залишається дискусійною щодо змісту поняття «вплив», ознак його об'єктивної та суб'єктивної сторін, особливостей суб'єкта, відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, а також диференціації кримінальної відповідальності за активне і пасивне зловживання впливом. За таких обставин дослідження зазначеної теми має важливе теоретичне та практичне значення для вдосконалення кримінального законодавства України, забезпечення правильної кваліфікації відповідних діянь і підвищення ефективності застосування заходів кримінально-правового характеру.

Оформлення дисертації. За результатами вивчення дисертаційної роботи можна стверджувати, що її структура та оформлення загалом відповідають вимогам, установленим до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Робота написана державною мовою, з дотриманням наукового стилю викладу, характеризується логічною побудовою та послідовністю висвітлення досліджуваних питань.

Дисертація становить самостійне наукове дослідження, у якому сформульовано теоретичні положення, висновки та пропозиції щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за зловживання впливом. Для обґрунтування авторської позиції використано положення кримінально-правової доктрини, кримінального законодавства та матеріали судової практики. У роботі враховано результати досліджень інших науковців із відповідними посиланнями на використані джерела. Виклад матеріалу загалом відзначається аргументованістю, системністю та належним рівнем наукового опрацювання проблематики.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні результати дисертаційного дослідження Мішури Максима Віталійовича пройшли належну апробацію. Вони оприлюднені у наукових фахових виданнях України, а також представлені у формі тез на низці авторитетних наукових заходів.

Загалом опубліковано 13 наукових праць, серед яких шість – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, і сім – у збірниках матеріалів наукових заходів.

Таким чином, можна зробити висновок, що наукова апробація результатів дослідження є достатньою, а виклад основних положень у публікаціях відповідає змісту дисертації та вимогам, що пред’являються до здобуття ступеня доктора філософії.

Новизна представлених результатів, проведеного здобувачем дослідження.

Наукова новизна дисертації Мішури Максима Віталійовича полягає в тому, що є робота є комплексним науковим дослідженням теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом, у якому на основі системного аналізу положень кримінально-правової доктрини, антикорупційного законодавства та матеріалів судової практики обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правового механізму протидії цьому корупційному кримінальному правопорушенню.

Серед найбільш значущих теоретичних положень дисертації заслуговує на увагу розроблена автором модель диференціації кримінальної відповідальності за зловживання впливом, яка передбачає виокремлення активної та пасивної форм цього кримінального правопорушення в самостійні склади з властивими кожному з них кваліфікуючими ознаками та санкціями. Важливе наукове і практичне значення мають пропозиції щодо диференціації кримінальної відповідальності залежно від розміру неправомірної вигоди шляхом визнання її значного, великого та особливо великого розмірів кваліфікуючими ознаками відповідних складів кримінальних правопорушень. Позитивної оцінки заслуговує також обґрунтування необхідності нормативного розмежування прохання (домагання) надати неправомірну вигоду та її вимагання, зокрема пропозиція щодо визнання останнього кваліфікуючою ознакою зловживання впливом за умови примушування особи до надання неправомірної вигоди для відвернення протиправної шкоди її законним правам чи інтересам. Зазначені положення спрямовані на вдосконалення законодавчої конструкції ст. 369-2 КК України та забезпечення більш послідовної диференціації кримінальної відповідальності за різні за ступенем суспільної небезпеки прояви зловживання впливом.

Науковий інтерес становлять результати дослідження об'єктивних і суб'єктивних ознак складу зловживання впливом. Зокрема, удосконалено

наукові підходи до визначення основного безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення, а також розвинуто положення про додатковий факультативний об'єкт, зміст якого залежить від конкретних обставин учинення діяння. Важливими є запропоноване автором визначення кримінально-правового змісту поняття «вплив», що охоплює реальну або удавану здатність особи спонукати уповноваженого представника держави чи місцевого самоврядування до прийняття або неприйняття певного рішення, а також висновок про те, що фактичне здійснення впливу та досягнення бажаного результату перебувають за межами об'єктивної сторони відповідного кримінального правопорушення. Заслуговують на увагу й положення щодо моменту закінчення окремих форм зловживання впливом, розмежування пропозиції та обіцянки неправомірної вигоди, а також визначення ознак суб'єктів активної та пасивної форм цього кримінального правопорушення.

Певне теоретичне значення мають висновки щодо суб'єктивної сторони зловживання впливом. У дисертації конкретизовано зміст інтелектуального та вольового моментів прямого умислу залежно від форми кримінально протиправної поведінки, обґрунтовано необов'язковість корисливого мотиву як ознаки суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, а також розвинуто положення про кримінально-правове значення мети. Зокрема, для активного зловживання впливом запропоновано розмежовувати проміжну мету, пов'язану зі спонуканням посередника до здійснення впливу, та головну мету, що полягає у прийнятті уповноваженою особою бажаного для надавача неправомірної вигоди рішення. Такі результати поглиблюють теоретичне розуміння суб'єктивних ознак зловживання впливом та мають значення для правильної кримінально-правової оцінки відповідних діянь.

Окремої позитивної оцінки заслуговують положення, присвячені вдосконаленню заходів кримінально-правового характеру за зловживання впливом. Зокрема, автором запропоновано спеціальний механізм звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом за умови добровільного повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення,

активного сприяння його розкриттю та передання одержаної неправомірної вигоди або її вартості уповноваженому органу. Водночас обґрунтовано доцільність незастосування такого звільнення до особи, яка вимагала неправомірну вигоду. Науковий інтерес становлять також результати дослідження спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта активного зловживання впливом, передбаченої ч. 5 ст. 354 КК України, зокрема конкретизація умов її застосування.

Практично значущими є пропозиції щодо вдосконалення системи покарань за зловживання впливом, забезпечення відповідності їх видів і меж характеру та ступеню суспільної небезпеки активної і пасивної форм цього кримінального правопорушення. Заслуговують на увагу положення щодо застосування спеціальної конфіскації, зокрема необхідності встановлення правової природи майна, його походження та зв'язку з кримінальним правопорушенням, дотримання принципу пропорційності й забезпечення прав добросовісних третіх осіб. Певний інтерес становлять також пропозиції щодо розширення переліку заходів кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватися до юридичних осіб у зв'язку з учиненням зловживання впливом в їхніх інтересах, шляхом запровадження обмежень на отримання державної підтримки та заборони здійснювати певні види діяльності.

Позитивної оцінки заслуговує й звернення дисертанта до практики застосування ст. 369-2 КК України. На підставі її узагальнення автором акцентовано увагу на поширеності призначення штрафу, застосуванні звільнення від відбування покарання та істотній ролі угод про визнання винуватості. Це дало змогу порушити важливе питання щодо забезпечення належного співвідношення між законодавчою диференціацією кримінальної відповідальності та індивідуалізацією кримінально-правового впливу під час розгляду відповідних кримінальних проваджень.

Загалом наведені положення свідчать про комплексний характер проведеного дослідження, у якому поєднано кримінально-правовий аналіз ознак складу зловживання впливом із розробленням пропозицій щодо

вдосконалення законодавчої регламентації відповідальності за його вчинення, застосування покарань та інших заходів кримінально-правового характеру. Сформульовані автором висновки і пропозиції становлять науковий інтерес, мають теоретичне та прикладне значення і можуть бути використані в подальших дослідженнях проблем кримінально-правової протидії корупції.

Таким чином, дисертаційне дослідження не лише поглиблює теоретичні засади кримінальної відповідальності за зловживання впливом, а й має важливе прикладне значення для вдосконалення кримінального законодавства України, забезпечення правильної кваліфікації відповідних діянь, диференціації кримінальної відповідальності та формування узгодженої правозастосовної практики. Робота засвідчує належний рівень наукової підготовки здобувача, його здатність до самостійного аналізу складних кримінально-правових проблем, критичного осмислення наукових підходів та формулювання обґрунтованих висновків і пропозицій, що мають теоретичне та практичне значення.

Наукова обґрунтованість результатів проведених здобувачем досліджень та їх відповідність темі дисертації.

Дисертаційна робота є науково обґрунтованим дослідженням, виконаним на основі належної джерельної бази, що охоплює положення кримінального та антикорупційного законодавства України, міжнародно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали судової практики та офіційні статистичні дані. Використання різних за характером джерел дало змогу автору комплексно дослідити теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Структура дисертації ґрунтується на системному підході до дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом та відповідає поставленим меті й завданням. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (272 найменування) і чотирьох додатків. Повний обсяг дисертації становить 271 сторінку, з яких 203 сторінки основного тексту. Послідовність викладення

матеріалу забезпечує логічний перехід від аналізу загальнотеоретичних питань кримінальної відповідальності за зловживання впливом до характеристики ознак складу цього кримінального правопорушення та дослідження проблем застосування покарань й інших заходів кримінально-правового характеру.

Наукові положення, висновки та пропозиції узгоджуються з темою, метою, об'єктом і предметом дисертаційного дослідження. Їх обґрунтованість забезпечується використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема діалектичного, формально-логічного, порівняльно-правового, системно-структурного, статистичного методів та методу аналізу документів. Поєднання зазначених методів дало змогу дослідити кримінально-правову природу зловживання впливом, визначити особливості його об'єктивних і суб'єктивних ознак, виявити проблеми законодавчої диференціації кримінальної відповідальності та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм.

Важливе значення для забезпечення наукової обґрунтованості результатів має опрацювання праць українських і зарубіжних учених, присвячених проблемам кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, зокрема зловживання впливом. У дисертації враховано наявні доктринальні підходи до визначення об'єкта, предмета, об'єктивної та суб'єктивної сторін, суб'єкта цього кримінального правопорушення, а також проблем його кваліфікації та відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень. Це дало змогу автору не лише узагальнити наявні наукові напрацювання, а й сформулювати власну позицію щодо низки дискусійних питань.

Емпіричну основу дисертаційної роботи становлять офіційні статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України за 2020–2025 роки щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 369-2 КК України, а також результати вивчення та узагальнення судової практики. Зокрема, автором опрацьовано обвинувальні та виправдувальні вироки, ухвали про звільнення осіб від кримінальної відповідальності,

постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Використання зазначених матеріалів сприяло виявленню особливостей практичного застосування ст. 369-2 КК України, зокрема щодо кримінально-правової кваліфікації зловживання впливом, призначення покарань, застосування спеціальної конфіскації та інших заходів кримінально-правового характеру.

Результати дисертаційного дослідження характеризуються логічною послідовністю, належною аргументованістю та відповідністю поставленим завданням. Сформульовані автором положення щодо диференціації кримінальної відповідальності за активне і пасивне зловживання впливом, удосконалення законодавчої конструкції відповідного кримінального правопорушення, визначення його кваліфікуючих ознак, а також застосування спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності ґрунтуються на поєднанні теоретичного аналізу та узагальнення правозастосовної практики.

Таким чином, результати проведеного дослідження є науково обґрунтованими, мають теоретичне та прикладне значення, відповідають обраній темі дисертації та свідчать про належний рівень виконання наукової кваліфікаційної роботи.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Аналіз змісту дисертаційної роботи засвідчує належний рівень реалізації поставленої мети – комплексного дослідження теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом, визначення особливостей об’єктивних і суб’єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, виявлення проблем його кримінально-правової кваліфікації та відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, а також розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування. Особливу увагу приділено питанням диференціації кримінальної відповідальності за активне і пасивне зловживання впливом, удосконалення

системи покарань та застосування інших заходів кримінально-правового характеру.

Робота засвідчує належне володіння здобувачем методологією наукового дослідження. Її основу становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких забезпечило всебічне вивчення проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом. Зокрема, діалектичний метод використано для дослідження відповідного кримінально-правового інституту в розвитку та взаємозв'язку із сучасними антикорупційними процесами. Формально-логічний метод дав змогу уточнити зміст основних кримінально-правових понять та ознак складу зловживання впливом. Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу національного й міжнародного антикорупційного законодавства, а також окремих підходів до криміналізації торгівлі впливом у зарубіжних державах. Системно-структурний метод сприяв дослідженню взаємозв'язку елементів складу кримінального правопорушення, обґрунтуванню диференціації кримінальної відповідальності та вдосконаленню системи заходів кримінально-правового характеру. Статистичний метод і метод аналізу документів використано для опрацювання офіційних статистичних даних та узагальнення матеріалів судової практики.

Застосування зазначених методів дало змогу автору сформулювати висновки щодо кримінально-правової природи зловживання впливом, особливостей його об'єктивних і суб'єктивних ознак, підстав диференціації кримінальної відповідальності, а також проблем призначення покарань і застосування інших заходів кримінально-правового характеру. Методологічна культура здобувача виявляється в логічній послідовності дослідження, системному характері викладу матеріалу, критичному аналізі доктринальних підходів та аргументованості запропонованих законодавчих змін. Обґрунтованість одержаних результатів забезпечується опрацюванням положень кримінального законодавства, міжнародно-правових актів, наукових джерел, офіційних статистичних матеріалів та судових рішень, зокрема правових позицій Верховного Суду.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що здобувач продемонстрував належний рівень оволодіння методологією юридичної науки та здатність самостійно застосовувати її інструментарій для вирішення актуальних кримінально-правових проблем. Рівень виконання поставленого наукового завдання відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Практичне значення одержаних результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – для вдосконалення положень кримінального законодавства України щодо відповідальності за зловживання впливом, зокрема законодавчої конструкції ст. 369-2 КК України, диференціації кримінальної відповідальності за активну та пасивну форми цього кримінального правопорушення, визначення кваліфікуючих ознак, удосконалення санкцій та спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності;

правозастосовній діяльності – під час здійснення досудового розслідування, підтримання публічного обвинувачення та судового розгляду кримінальних проваджень щодо зловживання впливом, зокрема для правильної кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь, їх відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, призначення покарань, застосування спеціальної конфіскації та інших заходів кримінально-правового характеру;

науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, удосконалення механізмів кримінально-правової протидії корупції та дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності;

освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін із кримінального права, кримінології та антикорупційної політики, а також підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій та інших навчально-методичних матеріалів.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження підтверджується актами впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 7 лютого 2025 року № 20690-2025, Національної академії внутрішніх справ від 23 квітня 2026 року № 115-нд (у науково-дослідну діяльність) та від 23 квітня 2026 року № 114-оп (в освітній процес).

Отже, результати дисертаційного дослідження мають практичну спрямованість, можуть бути використані для вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за зловживання впливом та сприяють підвищенню ефективності правозастосовної діяльності у сфері протидії корупції.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні аспекти досліджуваної проблематики, висловити свої міркування та побажання з цього приводу.

1. Серед положень наукової новизни на сторінці 25 дисертації автором запропоновано визначати суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального суб'єкта – «будь-яку особу, яка при здійсненні реального або удаваного впливу не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації, владу, службове становище, повноваження службової особи юридичної особи приватного права чи особи, яка надає публічні послуги». Водночас така конструкція викликає запитання, оскільки спеціальний суб'єкт зазвичай характеризується наявністю додаткових кримінально-правових ознак, тоді як автор фактично визначає його через невикористання певного становища чи повноважень. Крім того, невикористання службового становища характеризує передусім спосіб учинення діяння, а не ознаки суб'єкта кримінального правопорушення.

У зв’язку з цим виникає запитання чи достатньо обґрунтовано визнання суб'єкта пасивного зловживання впливом спеціальним і чи не доцільніше розглядати відповідні обмеження в контексті розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень?

2. У тексті дисертації, а також висновку 3 (сторінки 75-76, 102, 212 дисертації) автор підтримує пропозицію вилучити з КК України поняття «обіцянка неправомірної вигоди», охопивши відповідні випадки поняттям «пропозиція неправомірної вигоди». З цього приводу здобувач зазначає, що з огляду на існуючі колізії та неоднозначність тлумачення, підтримано пропозицію щодо законодавчого спрощення відповідних норм шляхом закріплення лише поняття «пропозиція неправомірної вигоди», яке охоплюватиме будь-яке висловлення наміру надати неправомірну вигоду незалежно від ступеня його конкретизації. Тому із ст. 369-2 та інших статей КК України, на його думку, варто вилучити положення про обіцянку неправомірної вигоди, а також удосконалити дефініцію пропозиції неправомірної вигоди у п. 3 примітки до ст. 354 КК України.

Загалом підтримуючи цю тезу зазначу, що у запропонованих редакціях статей 369-2 і ч. 5 ст. 354 КК України поняття обіцянки продовжує використовуватися.

Зокрема, у ч. 1 запропонованої ст. 369-2 йдеться про особу, яка «пропонує чи обіцяє (погоджується)» здійснити вплив, а в новій редакції ч. 5 ст. 354 збережено формулювання «запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду».

3. У запропонованій редакції ст. 369-3 КК України поряд із прийняттям пропозиції та одержанням неправомірної вигоди передбачено прохання її надати й пропозицію здійснити вплив за неправомірну вигоду.

Водночас у висновках момент закінчення детально характеризується переважно щодо надання, одержання неправомірної вигоди та прийняття пропозиції чи обіцянки.

Потребує додаткового пояснення момент закінчення нових форм поведінки, запропонованих автором.

Зокрема, чи буде закінченим кримінальне правопорушення з моменту висловлення прохання або пропозиції, чи необхідне доведення відповідного повідомлення до адресата?

4. Однією з найбільш оригінальних пропозицій дисертації є надання суду права призначати особі, звільненій від кримінальної відповідальності за пасивне зловживання впливом, грошову винагороду в розмірі до 10 % вартості неправомірної вигоди.

Така модель потребує додаткового обґрунтування з погляду принципів справедливості, пропорційності та запобігання корупції.

Зокрема, виникає питання, чи не створюватиме вона передумов для зловживань, коли особа спочатку вступає в корупційну домовленість, а згодом повідомляє про неї з розрахунком на звільнення від відповідальності та отримання винагороди.

Крім того, запропонована норма не визначає джерела фінансування винагороди.

5. У ч. 5 запропонованої ст. 369-3 КК України автор пропонує спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності: «Особа, яка прийняла пропозицію або одержала неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до повідомлення їй про підозру добровільно заявила про вчинене органу, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення та передала одержану неправомірну вигоду уповноваженому органу, а в разі неможливості її передання – її вартість».

У ч. 5 запропонованої ст. 369-3 КК України передбачено обов'язкову передачу одержаної неправомірної вигоди або її вартості. Проте кримінальне правопорушення може бути закінченим ще до фактичного одержання вигоди – наприклад, у разі прийняття пропозиції. За таких обставин не зовсім зрозуміло, як застосовуватиметься відповідна умова до особи, яка погодилася одержати неправомірну вигоду, але фактично її не отримала. Можливо варто прямо передбачити, що умова передачі неправомірної вигоди застосовується лише за наявності факту її одержання?

Висловлені міркування у переважній більшості стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної проблематики.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Мішури Максима Віталійовича «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – ***Мішура Максим Віталійович*** заслуговує на присудження ***ступеня доктора філософії*** з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професора кафедри криміналістики
та судової експертології
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент **Олена МАКАРОВА**